

Razlike med spoloma v samopodobi, samospoštovanju in nekaterih zdravju škodljivih vedenjih

RENATA MARČIČ
Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za psihologijo
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana

POVZETEK

V raziskavi smo želeli preveriti razlike v samospoštovanju, samopodobi in nekaterih zdravju škodljivih vedenjih (pitje alkoholnih pijač, kajenje cigaret, kajenje marihuane, prenajedanje ob obroku, gledanje televizije in uporaba računalnika v prostem času) glede na spol mladostnikov. V ta namen smo uporabili Offerjev Vprašalnik samopodobe za mladostnike, Rosenbergovo lestvico samospoštovanja in Vprašalnik zdravju škodljivih vedenj, ki je bil sestavljen v namene raziskave. Sodelovalo je 392 dijakov prvih in četrth letnikov srednjih šol, približno enakomerno zastopanih po spolu in letniku. Zbiranje podatkov je potekalo skupinsko, v razredu. Ugotovili smo, da imajo fantje višje samospoštovanje in bolj pozitivno samopodobo na vseh treh področjih psihološkega sebstva (obvladovanje impulzov, razpoloženje in telesna samopodoba), na področju seksualnega sebstva ter področju psihopatologije (prilagoditveno sebstvo). Dekleta pa imajo boljše samopodobo na dveh področjih socialnega sebstva (morala ter študijski in poklicni cilji). Razlike na področju socialnih odnosov, družinskega sebstva, obvladovanja zunanjega sveta in optimalnega prilagajanja niso bile statistično pomembne. Pri štirih od šestih merjenih zdravju škodljivih vedenjih, so se fantje vedli bolj škodljivo kot dekleta (pitje alkoholnih pijač, kajenje marihuane, gledanje televizije in uporabe računalnika v prostem času). Razlike med spoloma v pogostosti kajenja cigaret in pogostosti prenajedanja ob obroku niso bile statistično pomembne.

Ključne besede: razlike med spoloma, samopodoba, samospoštovanje, zdravju škodljiva vedenja, mladostniki

ABSTRACT

GENDER DIFFERENCES IN SELF-IMAGE, SELF-ESTEEM AND SOME UNWHOLESOME BEHAVIOURS

In this research we wanted to examine the gender differences in self-image, self-esteem and some unwholesome behaviours (alcohol consumption, cigarette and marijuana smoking, overeating at a meal, television watching and computer use in spare time) in Slovenian adolescents. We used Offer Self-image Questionnaire

for adolescents, Rosenberg Self-esteem Scale and Unwholesome behaviour Questionnaire that was made for the purpose of this research. In the research participated 392 high school students, aged around 15 and 18 years, approximately evenly represented by gender and age. Data was attained in class groups. The results show that boys have higher self-esteem and more positive self-image on all three areas of psychological self (impulse control, emotional tone and body self-image), on sexual attitudes and on psychopathology (the coping self). Girls have better self-image on two areas of social self (morals and vocational-educational goals). The differences in social relationships, the family self, mastery of the external world and superior adjustment were not statistically significant. On four of six unwholesome behaviours boys act unhealthier than girls (alcohol consumption, marijuana smoking, television watching and computer use in spare time). The gender differences in cigarette smoking and overeating at a meal were not statistically significant.

Key words: gender differences, self-image, self-esteem, unwholesome behaviours, adolescents

Uvod

Samopodoba

Danes razumemo samopodobo kot množico odnosov, ki jih posameznik – zavestno ali nezavedno – vzpostavlja do samega sebe. V te odnose s samim seboj vstopa postopoma, s pomočjo predstav, občutij, vrednotenj, ocen samega sebe, svojih tipičnih socialnih naravnosti in ravnanj, itd., ki jih razvija že od otroštva dalje (Nastran Ule, 1994). S takšno organizirano celoto pojmovanj, stališč, sposobnosti, doživljanj, itd., uravnava in usmerja svoje ravnanje (Musek, 1992) ter povezuje svoj vrednotni sistem z vrednotnim sistemom ožjega in širšega družbenega okolja.

Offerjev model samopodobe

Daniel Offer (1969; po Kobal, 2000) meni, da je samopodoba sestavljena iz večjega števila področij, ki se najbolj strukturirajo predvsem v mladostništvu. Na osnovi številnih raziskav so avtorji (Offer, 1969; Offer in dr., 1974, 1984, 1988; Pačnik, 1992; vsi po Kobal, 2000) oblikovali model samopodobe, ki ga sestavlja pet vsebinskih področij oziroma sestev (glej Tabela 1). Na podlagi tega modela je Offer (1962; po Lamovec, 1994) izdelal Vprašalnik samopodobe za mladostnike (angl. Offer Self-Image Questionnaire OSIQ).

Tabela 1
Področja in opis lestvic Offerjevega vprašalnika samopodobe za mladostnike (Offer, Ostrov, Howard in Atkinson, 1988).

Sebstvo	Lestvica	Opis lestvice
psihološko	obvladovanje impulzov	Stopnja moči ego aparata mladostnika, da ubrani različne pritiske, ki obstajajo v njegovem notranjem okolju: sposobnost prenašanja kritike, obvladovanje stresne situacije, itd.
	razpoloženje	Stopnja čustvene harmonije znotraj psihične strukture, obseg nihanja čustev v nasprotju z občutji, ki ostajajo relativno stabilni, npr. občutki sproščenosti, zadovoljstva s samim seboj, sreče, itd.
	telesna samopodoba	Stopnja do katere se je mladostnik prilagodil ali pa se neprijetno počuti glede svojega telesa, npr. zadovoljstvo s sedanjo in prihodnjo telesno samopodobo, občutki telesnega zdravja, itd.
socialno	socialni odnosi	Objektivni odnosi in prijateljski vzorci, npr. pripravljenost na učenje od drugih, občutki zadovoljstva v družbi z drugimi, itd.
	morala	Stopnja razvitosti superega, pozitivna samopodoba kaže na dobro razvit občutek za dolžnost, odgovornost in skrb za druge.
	študijski in poklicni cilji	Uspešnost izpolnjevanja naloge izobraževanja in načrtovanja poklicne prihodnosti: zmožnost delovanja znotraj šolskega sistema, razumsko načrtovanje prihodnosti.
seksualno		Vedenje in odnos do spolnosti, mladostnikovi občutki, stališča in vedenje do nasprotnega spola: konzervativna stališča do spolnosti nasproti odprtosti.
družinsko		Odnosi med mladostnikom in njegovimi starši, njihova komunikacija, čustvena atmosfera doma. Velike komunikacijske težave v družini nasproti odprti komunikaciji.
prilagoditveno	obvladovanje zunanjega sveta	Mladostnikovo prilagajanje na njegovo trenutno okolje, npr. sposobnosti samostojnega odločanja, sposobnost udejanjena odločitve, sposobnost koncentracije, itd.
	psihopatologija	Identifikacija očitne ali hude psihopatologije. Resna psihopatologija na klinični ravni nasproti relativnemu pomanjkanju očitne simptomatike.
	optimalno prilagajanje	Mladostnikovo shajanje s samim sabo, s pomembnimi drugimi in s svojim svetom; npr. učna uspešnost, tekmovalnost, usmerjenost v prihodnost, itd. Lahko jo definiramo tudi kot mero ego moči ali zmožnosti spoprijemanja s stresom.

Ugotovitve prejšnjih raziskav o razlikah med spoloma v samopodobi, merjeni z OSIQ

V raziskavi Offerja in dr. (1988) so analizirali podatke, dobljene z Offerjevim vprašalnikom samopodobe na 5938 mladostnikih iz desetih držav, starih od 13 do 19 let. Ugotovili so, da so imeli fantje na področjih psihološkega sebstva boljše kontrolo čustev, manj so bili čustveno ranljivi, imeli so višjo stopnjo občutka sreče, izražali so več ponosa in pozitivnih občutkov do svojega telesa kot dekleta. Fantje so bili bolj zainteresirani za področje spolnosti in so se počutili bolj samozavestne na tem področju. Dekleta so poročala o višji stopnji socialnega zavedanja in predanosti drugim ljudem. Bila so bolj družabna in empatična. Dekleta so bila tudi bolj predana delu in šoli, izražala so željo po trudu in dosežku, medtem ko bi fantje raje uživali in bili podpirani s strani staršev. Ta ugotovitev zavrača stereotip o samozavestni in samozadostni moškosti.

Podobne rezultate je dobila tudi D. Kopal Palčič leta 1995. Ugotovila je, da so dekleta bolj zadržana v spolnem vedenju in imajo ambicioznejše študijske in poklicne cilje kot fantje. Dekleta naj bi bolj razmišljala o izbiri svojega bodočega poklica, ki jim bo v zadovoljstvo, po uspešno opravljenem delu pa občutijo večje zadovoljstvo kot fantje. Dekleta se, po ugotovitvah te raziskave, bolje razumejo s starši. D. Kopal Palčič (1995) razlaga, da to "ni čudno, saj fantje manj ustrezajo vrednotam, normam in pravilom, ki so nam jih vsem vcepljali takšni ali drugačni predstavniki avtoritetnega reda." Na področju obvladovanja impulzov, razpoloženja in telesne samopodobe se kažejo tendence, da imajo fantje višjo samopodobo.

Tone Pačnik je leta 1992 ugotovil, da dekleta kažejo večjo občutljivost, slabšo obvladanost notranjih vzgibov in so manj odprta za seksualnost in telesnost. Dekleta kažejo večjo socialno senzibilnost, višje vrednote ter študijske in poklicne aspiracije, bolj pozitivno se doživljajo v medosebnih odnosih. Razlogi za to bi lahko bili različni notranji standardi in pričakovanja okolice.

Samospoštovanje

Samospoštovanje je vrednostni vidik pojma sebe. Je kompleksen pojem, ki vključuje naravnosti, prepričanja, dispozicije, želje, pričakovanja, čustva in dejanja, ki izražajo ali tvorijo občutek lastne vrednosti osebe. Vključuje tako prepoznanje in razumevanje lastne vrednosti kot tudi željo in dispozicijo, da bi to vrednost zavarovala in ohranila (Kopal, Kolenc, Lebarič in Žalec, 2004). Visoko samospoštovanje pomeni, da se posameznik sprejema takšnega, kot je, da se ceni, da je zadovoljen sam s seboj, da se čuti vrednega spoštovanja itn. In obratno: oseba z nizkim samospoštovanjem se ne ceni, svojih lastnosti ne odobrava, njeno mnenje o sebi je negativno itn. (Rosenberg, 1985; po Kopal, 2000).

Ugotovitve prejšnjih raziskav o razlikah med spoloma v samospoštovanju

Slovenski udeleženci so se v raziskavi Kopal Palčič (1995) v splošnem doživljali ravno toliko sposobne in vredne kot drugi ljudje. Med spoloma ni bilo razlik v samospoštovanju pri slovenskih udeležencih, pri francoskih udeležencih pa so fantje poročali o višjem samospoštovanju kot dekleta. Tudi v raziskavi leta 1997 je Kopal Palčič dobila podobne rezultate: razlike v samospoštovanju med spoloma so se pokazale pri britanskih in francoskih mladostnikih, kjer so imeli fantje višje samospoštovanje kot dekleta. Pomembne razlike pa se niso pojavile pri slovenskih mladostnikih. Raziskava o dejavnih tveganja pri slovenskih srednješolcih (Tomori, Stergar, Pinter, Rus Makovec in Stikovič,

1998) je pokazala, da imajo dekleta nižje samospoštovanje kot fantje. V raziskavi leta 2002 sta Mullan in NicGabhainn na vzorcu irskih mladostnikov, starih od 10 do 17 let, ugotovila, da je bilo samospoštovanje pomembno višje pri fantih kot pri dekletih.

Zdravju škodljiva vedenja

Obnašanje v zvezi z zdravjem je obnašanje z namenom omogočiti ali obdržati zdravje (Taylor, 1991; po Tomori in dr., 1998), lahko pa tudi ogroža zdravje. Vsak človek ima svoj poseben in zanj značilen odnos do zdravja in bolezni, ki se odraža v vsakodnevnih navadah posameznika in njegovem načinu življenja (Tomori, 1990).

Ugotovitve preteklih raziskav glede razlik med spoloma v zdravju škodljivih vedenjih

V raziskavi o dejavnikih tveganja pri slovenskih srednješolcih (Tomori in dr., 1998) so ugotovili, da je povezanost med spolom in pitjem alkohola statistično pomembna ($p < .000$). Več fantov kot deklet je odgovorilo, da pijejo alkohol. Tudi razlike v pogostosti uživanja mehkih drog so bile v tej raziskavi med fanti in dekleti statistično pomembne. Dekleta so pogosteje kot fantje odgovorila, da nikoli ne uživajo mehkih drog. Razlike po spolu med uživalci mehkih drog niso bile statistično pomembne.

Raziskava ESPAD leta 1995, izvedena v 26 evropskih državah, daje širok vpogled v ocene razširjenosti uživanja alkohola in preostalih drog med mladostniki, ki so bili v času raziskave stari nekaj več kot 15 let. V njej so ugotovili, da je dnevno kadilo več fantov kot deklet, da več fantov kot deklet pije alkohol desetkrat na mesec ter, da je marihuano kadilo več fantov kot deklet (Tomori in dr., 1998). Leta 1999 je potekalo drugo zbiranje podatkov v okviru Evropske raziskave o alkoholu in drugih drogah v 30 državah; tudi v tej raziskavi so bili dijaki stari od 15 do 16 let. Cigarete so v nekaterih državah pogosteje kadili fantje, v nekaterih pa dekleta. V Sloveniji ni bilo pomembnih razlik (Stergar, Hafner, Stanojevič Jerkovič in Valič, 2001). V večini držav fantje bolj pogosto kot dekleta pijejo alkoholne pijače in uporabljajo marihuano.

Raziskava o dejavnikih tveganja pri slovenskih srednješolcih (Tomori in dr., 1998) je pokazala, da je med slovenskimi mladostniki sorazmerno razširjeno disfunkcionalno vedenje, povezano s hranjenjem, saj je značilno celo za mnoge adolescente, ki niso nezadovoljni s svojo telesno težo. Napadi pretiranega hranjenja so pri dekletih (dve tretjini deklet) pogostejši kot pri fantih (polovica fantov). Ta vrsta motene prehranske navade se pomembno povezuje z različnimi drugimi neugodnimi dejavniki: mladostniki obeh spolov, ki imajo obdobja pretiranega hranjenja, odraščajo večkrat v disfunkcionalnih družinah in družinskih odnosov ne opisujejo z zadovoljstvom, pogosteje kadijo, se opijajo in uživajo druge psihoaktivne snovi, težko govorijo o svojih problemih in pogosteje razmišljajo o samomoru ali pa so ga že celo poizkušali narediti. Vse to kaže na njihove težave pri obvladovanju impulzov, kar je hkrati z ugotovljeno višjo ravno depresivnosti in nižjim samospoštovanjem še posebno nevarno tveganje za njihov nadaljnji zdrav osebni razvoj.

Na osnovnošolski populaciji so ugotovili (De Montigny, 1995), da fantje pogosteje gledajo televizijo kot dekleta. Raziskovalci (Roberts in dr., 1999; po Wartella, O'Keffe in Scantlin, 2000) so ugotovili, da je igranje igrice najpogostejši način uporabe računalnika pri otrocih in mladostnikih, starih od 2 do 18 let. Ugotovili so, da fantje pomembno več časa igrajo igrice kot dekleta. V raziskavi Colwella, C. Grady in S. Rhaiti leta 1995 je bilo igranje računalniških igrice enako priljubljeno pri fantih in dekletih, starih od 11 do 17 let, vendar so fantje posvetili več časa igranju.

Opredelelitev problema

V raziskavi smo želeli ugotoviti razlike med spoloma na posameznih področjih Offerjevega modela samopodobe. Na podlagi ugotovitev prejšnjih raziskav (Kobal Palčič, 1995; Offer in dr., 1988; Pačnik, 1992) smo predpostavili, da bodo fantje imeli boljše kontrolo impulzov, boljše razpoloženje, bolj pozitivno telesno samopodobo in bolj pozitiven odnos do spolnosti. Dekleta pa naj bi imela bolj pozitivno samopodobo na področju socialnih odnosov, morale ter študijskih in poklicnih ciljev. Drugi cilj raziskave je bil ugotoviti razliko med spoloma v samospoštovanju. Na podlagi raziskav (npr. Kobal Palčič, 1995; 1997; Feingold, 1994; po Marjanovič Umek, 2004; Mullan in NicGabhainn, 2002; Tomori in dr., 1998) smo predpostavili, da imajo fantje imajo višje samospoštovanje kot dekleta. Kot tretji cilj smo si zastavili primerjavo med spoloma v nekaterih zdravju škodljivih vedenjih (pitje alkoholnih pijač, kajenje cigaret, kajenje marihuane, prenajedanje ob obroku, gledanje televizije in uporaba računalnika v prostem času). Vedenje fantov naj bi bilo bolj škodljivo zdravju kot vedenje deklet (npr. Colwell in dr., 1995; De Montigny, 1995; Stergar in dr., 2001; Tomori in dr., 1998; Wartella in dr., 2000).

Metoda

Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 392 dijakov in dijakinj prvih in četrth letnikov šestih srednjih šol v Republiki Sloveniji. Povprečna starost v prvih letnikih je bila 15,34 (SD = 0,60), v četrth letnikih pa 18,19 (SD = 0,56). Vzorec je sestavljalo 173 fantov in 219 deklet. Gimnazijcev je bilo 59,4%, ekonomskih tehnikov 29,1%, elektrotehnikov 8,9% in obdelovalcev kovin 2,6%. Vzorčenje je bilo priložnostno, veliko pa je bilo odvisno tudi od posamezne šole, ki je določala koliko dijakov lahko sodeluje.

Pripomočki

Samopodobo smo merili z *Vprašalnikom samopodobe za mladostnike* (Offer Self-Image Questionnaire OSIQ, 1962; po Offer, Ostrov in Howard, 1981), ki ga je za slovensko okolje priredil Tone Pačnik (1992). Vsebuje 130 postavk in meri mladostnikovo funkcioniranje na enajstih vsebinskih področjih, ki naj bi bila pomembna za psihološki svet mladostnika (Pačnik, 1992). Udeleženci vrednotijo postavke na ocenjevalni lestvici Likertovega tipa od 1 (popolnoma drži) do 6 (sploh ne drži). Višje število točk pomeni bolj pozitivno samopodobo na posameznem področju. Zanesljivost tega instrumenta, o kateri poročajo raziskovalci, je sprejemljiva (Offer in dr., 1981), v naši raziskavi pa je bil Spearman-Brownov koeficient visok (,903). Vprašalnik je ostal tak, kot ga je prevedel Pačnik (1992), spremenili smo le določene besede v bolj sodobne: bodočnost v prihodnost, često v pogosto, trditev "ne obiskujem seksi predstav" v trditev "ne gledam pornografskih filmov". Popravili smo tudi nekaj slovničnih napak in določene stavke oblikovali v bolj smiselne.

Samospoštovanje smo merili z *Rosenbergovo lestvico samospoštovanja* (Rosenberg Self-Esteem Scale RSE, 1965; po Kobal Palčič, 1995). Lestvica vsebuje 10 postavk, od katerih je 5 izraženih v pozitivni obliki, 5 pa v negativni obliki. Z njo merimo splošna stališča, ki jih zavzema posameznik do samega sebe. Točkujemo lestvico kot celoto. Udeleženci vrednotijo postavke na ocenjevalni lestvici Likertovega tipa od 1 (popolnoma drži) do 4 (sploh ne drži). Visoko število točk pomeni visoko samospo-

štovanje. Zanesljivost tega instrumenta, o kateri poročajo raziskovalci, je 0,87 (Cusatis in Shannon, 1996) in 0,82 (Glindemann, 1999), v pričujoči raziskavi pa je bil Cronbachov α koeficient ,831.

Vprašalnik zdravju škodljivih vedenj (VZŠV) je bil sestavljen za potrebe raziskave. Vsebuje področja pitja alkoholnih pijač, kajenja cigaret, kajenja marihuane, prenejanja, gledanja televizije in uporabe računalnika v prostem času. Udeleženec odgovarja na lestvici od 1 do 5, ki je prilagojena posameznemu področju. Odgovor 1 pomeni (skoraj) nikoli, odgovor 5 pa (skoraj) vsak dan oz. pri gledanju televizije več kot štiri ure na dan in pri uporabi računalnika več kot tri ure na dan. Med zelo škodljiva vedenja smo uvrstili odgovora 4 in 5.

Vprašalniki so bili podani v naslednjem vrstnem redu: OSIQ, RSE in VZŠV.

Postopek

Zbiranje podatkov je potekalo skupinsko, v razredu, dijaki so odgovarjali anonimno. V razredu je bil poleg dijakov večinoma samo raziskovalec, na dveh šolah je bil prisoten še svetovalni delavec, na eni šoli pa so sami aplicirali vprašalnike. To je bilo izvedljivo, saj so navodila kratka in enostavna ter napisana pred posameznim vprašalnikom. Udeleženci so vprašalnike reševali različno dolgo, prvi so končali po 15 minutah, zadnji po približno 35 minutah, odvisno tudi od tipa šole in koncentracije v razredu. Podatke smo zbirali v februarju in marcu 2005. Obdelali smo jih s pomočjo računalniškega programa SPSS.

Rezultati in razprava

Samopodoba

Tabela 2

Aritmetična sredina (M), standardna deviacija (SD) in statistična pomembnost (p) razlik, računana z Mann-Whitney U testom, med fanti in dekleti na področjih samopodobe.

razsežnost	področje	fantje		dekleta		Z	p
		M	SD	M	SD		
Psihološko sebstvo	Obvladovanje impulzov	2,61	,63	2,87	,62	-4,11	,000
	Razpoloženje	2,25	,69	2,48	,82	-2,83	,005
	Telesna samopodoba	2,44	,64	2,69	,74	-3,22	,001
Socialno sebstvo	Socialni odnosi	2,22	,69	2,22	,71	-0,28	,783
	Morala (vrednote)	2,83	,60	2,58	,47	-4,03	,000
	Študijski in poklicni cilji	2,32	,59	2,12	,49	-3,56	,000
Seksualno sebstvo		2,39	,59	3,00	,68	-8,66	,000
Družinsko sebstvo		2,29	,64	2,31	,66	-0,25	,804
Prilagoditveno sebstvo	Obvladovanje zunanjega sveta	2,54	,51	2,48	,47	-1,06	,287
	Psihopatologija	2,31	,56	2,50	,63	-2,92	,004
	Optimalno prilagajanje	2,99	,48	2,95	,39	-1,33	,184

Predpostavili smo, da obstajajo razlike med fanti in dekleti na posameznih področjih samopodobe, kot so to ugotovili D. Kobal Palčič (1995), Offer in dr. (1981),

1988) ter Pačnik (1992). V naši raziskavi so se te ugotovitve večinoma potrdile, saj so imeli fantje na vseh treh področjih psihološkega sebstva (obvladovanje impulzov, razpoloženje in telesna samopodoba) statistično pomembno boljšo samopodobo kot dekleta (Tabela 2). Fantje torej bolje prenašajo kritike, obvladujejo stresne situacije, so bolj sproščeni, srečni in zadovoljni, bolj so zadovoljni s svojim telesom in se počutijo bolj zdrave kot dekleta. Ruble in Martin (1998; po Marjanovič Umek, 2004), ki sta povzela rezultate več empiričnih raziskav, ugotavljata, da so v povprečju dečki bolj agresivni, asertivni in dejavni zlasti pri telesnih dejavnostih kot deklice. Mogoče imajo fantje bolj pozitivno telesno samopodobo, ker se več ukvarjajo s športom in telesnimi aktivnostmi kot dekleta. Slednje so ugotovili v raziskavi o z zdravjem povezanim vedenjem (Stergar, Scagnetti, Pucelj, 2006). Možno je tudi, da so fantje manj kritični do svojega telesa kot dekleta, ki doživljajo tudi veliko več pritiska s strani medijev o tem, kakšen naj bi bil izgled ženske. Dekleta so torej bolj kritična, ker se več ukvarjajo s svojo zunanjo podobo kot fantje, po navadi pa se tudi več ukvarjajo s svojim psihičnim doživljanjem. Skupina avtorjev (Eisenberg, Carlo, Murphy in Van Court, 1996; po Marjanovič Umek, 2004) je v vzdolžni študiji spremljala čustveno izražanje dojenčkov, malčkov, predšolskih in šolskih otrok ter mladostnikov. Mladostnice pogosteje poročajo o čustvih, kot so žalost, skrb in krivda, in čustva doživljajo močneje kot mladostniki, ki pogosteje zanikajo čustvene izkušnje. V pričujoči raziskavi so fantje mogoče odgovarjali, da so bolj srečni in zadovoljni, ker se ne ukvarjajo toliko s tem, kako se počutijo in zato ne opazijo svojega nihanja v razpoloženju ali pa si nočejo priznati, da so tudi kdaj žalostni, da jočejo. Ker fantje ne pustijo, da bi čustva preveč vplivala nanje, bolje prenašajo kritike in obvladujejo stresne situacije, so torej manj impulzivni.

Tudi na področju seksualnega sebstva imajo fantje statistično pomembno bolj pozitivno samopodobo, kar potrjuje ugotovitve Offerja in dr. (1981; 1988), Pačnika (1992) ter D. Kopal Palčič (1995). Fantje so torej bolj sproščeni in odprti v zvezi s temo spolnosti. Temu področju posvetijo več pozornosti kot dekleta. Tudi pri reševanju vprašalnikov se je videlo, da so se fantje nasmejali ob vprašanjih na temo spolnosti, dekleta pa so bila bolj zadržana. Spolnost se jim zdi v tem obdobju še nekaj prepovedanega, tabu tema, nekaj kar je v nasprotju z moralo, ki je pri dekletih bolj razvita.

Na področju socialnih odnosov ni bilo nobenih razlik med fanti in dekleti, kar so ugotovili tudi Offer in sodelavci leta 1981. Statistično pomembna razlika pa se je pokazala na področjih morale ter študijskih in poklicnih ciljev. Na obeh področjih imajo dekleta bolj pozitivno samopodobo. To so ugotovili že Offer in dr. (1981; 1988), Pačnik (1992) in D. Kopal Palčič (1995). Oba spola se torej enako dobro počutita v družbi drugih ljudi, razvijata prijateljske odnose, se učita od drugih in sočustvujeta z drugimi ljudmi. Več občutka za odgovornost in dolžnost ter skrbi za poklicno prihodnost pa kažejo dekleta. Lahko, da je to še vedno posledica različnega vzgajanja dečkov in deklic. Fantje imajo več svobode glede tega, kaj bodo počeli, od deklet pa se večkrat pričakuje, da bodo pridna doma in v šoli. Tudi Feingold (1994, po Marjanovič Umek, 2004) je ugotovil, da so deklice bolj ekstravertne, anksiozne, odgovorne, nežne in skrbne.

Raziskovalci so prišli do različnih ugotovitev na področju družinskega sebstva, saj so Offer in drugi leta 1981 ugotovili, da ni razlik med spoloma, leta 1988 pa so ugotovili, da imajo fantje boljšo samopodobo na tem področju. D. Kopal Palčič (1995) ugotavlja, da imajo dekleta boljšo družinsko samopodobo. Tudi naša raziskava ne razjasni odnosa med spolom in družinsko samopodobo, saj razlike v družinskem sebstvu med fanti in dekleti niso bile statistično pomembne. Oba spola naj bi se enako dobro razumela s starši.

Na dveh področjih prilagoditvenega sebstva (obvladovanje zunanjega sveta in optimalno prilagajanje) razlike med fanti in dekleti niso bile statistično pomembne, na

področju psihopatologije pa je bila razlika pomembna na 0,01 nivoju tveganja, pri čemer so imeli fantje boljše samopodobo. Tudi v raziskavi Offerja in dr. (1981) so ugotovili, da imajo fantje manj strahov, ki spadajo med psihopatološke znake. Zopet govorimo o čustvovanju, ki je pri fantih izraženo v blažji obliki kot pri dekletih (Eisenberg in dr., 1996; po Marjanovič Umek, 2004) in v manjšem razponu (Casey, 1993; po Marjanovič Umek, 2004) ali pa se fantje želijo prikazati kot takšne. Ker gre pri vprašalnikih za samoporočanje, ne vemo, kaj je dejansko stanje in kaj so socialno zaželeni odgovori. Glede na izkušnje in opazovanje fantov pri reševanju opazimo, da so v povprečju bolj neresni in se manj posvetijo vprašanju kot dekleta, zato so njihova poročanja lahko včasih dvomljiva. Pri raziskavi Offerja in dr. (1981) se je pokazalo, da so fantje bolj prilagodljivi, medtem ko pri naši raziskavi ni bilo razlik. Torej sta oba spola enako sposobna samostojnega odločanja in udejanjena odločitve, sposobna koncentracije in spoprijemanja s stresom.

Samospoštovanje

Tabela 3

Aritmetična sredina (M), standardna deviacija (SD) in statistična pomembnost (p) razlike v samospoštovanju med fanti in dekleti, računana z Mann-Whitney U testom.

	M	SD	Z	p
fantje	1,69	,47		
dekleta	1,81	,54	-2,21	,027

Tako kot so ugotovili v večini raziskav (npr. Feingold, 1994; po Marjanovič Umek, 2004; Kobal Palčič, 1997; Mullan in NicGabhainn, 2002; Tomori in dr., 1998) imajo fantje statistično pomembno višje samospoštovanje kot dekleta (Tabela 3). Kobal Palčič (1995) to razlaga z večjo kritičnostjo ženskega vzorca udeleženk, ki imajo ostrejši odnos so sebe kot fantje. Dekleta se več ukvarjajo s sabo in več razmišljajo o tem. Tomori in dr. (1998) pa menijo, da bi bilo mogoče te razlike še vedno pripisati polarizaciji po spolu, ki se kaže tudi v različnih vzgojnih vzorcih za dekleta in fante, ali drugačnim možnostim za samorealizacijo in uveljavitev v socialnem prostoru, ki vpliva na samospoštovanje odrasčajočih v naših razmerah. Možno je, da fantje ne razmišljajo toliko o spoštovanju samega sebe, ko pa jih kdo vpraša po njem, dajejo bolj socialno zaželene odgovore. Mogoče fantje niti ne želijo preveč razmišljati o tem, da bi bilo kaj narobe z njimi, da bi bili manj vredni ali sposobni, ker bi se težje spopadli s tem dejstvom kot dekleta. Čeprav fantje poročajo, da so bolj čustveno stabilni, gre lahko za zanikanje dejanske občutljivosti, ki ni v skladu s stereotipom moškega. Ker je vprašalnik anonimen, lahko sklepamo, da ta poteza deluje nezavedno, da si sami sebi ne priznajo svoje šibkosti. Dekleta, ki se s tem več ukvarjajo in so se bolj sposobna spoprijeti z morebitnimi negativnimi čustvi, jih tudi lažje prepoznavajo pri sebi in si jih priznavajo. Možno je torej, da je samospoštovanje deklet bolj realistično, samospoštovanje fantov pa bolj defenzivno, kar pomeni, da ga uporabljajo kot obrambo, ki jih varuje pred občutkom neuspeha ali pa jim omogoča, da ga obravnavajo kot nepomembnega (Lamovec, 1994). Osebe z realističnim samospoštovanjem so se pripravljene soočiti z neuspehom in se izpopolnjevati. Osebe z defenzivnim samospoštovanjem imajo večjo potrebo po socialni sprejetosti, kar se kaže v dajanju socialno zaželenih odgovorov. Raziskave so ugotovile, da se dekleta doživljajo kot bolj iskrene in zanesljive (Marsh, 1989b; po Kobal, 2000). To lahko kot raziskovalci ugotovimo, če smo prisotni pri reševanju vpra-

šalnikov. Dekleta se večinoma resno in vestno lotijo reševanja, več fantov kot deklet pa išče načine, kako bi se izognili razmišljanju o sebi (obračanje, pogovarjanje, smejanje in podobne dejavnosti, ki odvrtajo pozornost od reševanja). Dvanajst izdelkov, ki jih v tej raziskavi nismo upoštevali zaradi neresnosti, nekonsistentnega reševanja ali nedokončanih vprašalnikov, pripada fantom in le eden dekletu.

Zdravju škodljiva vedenja

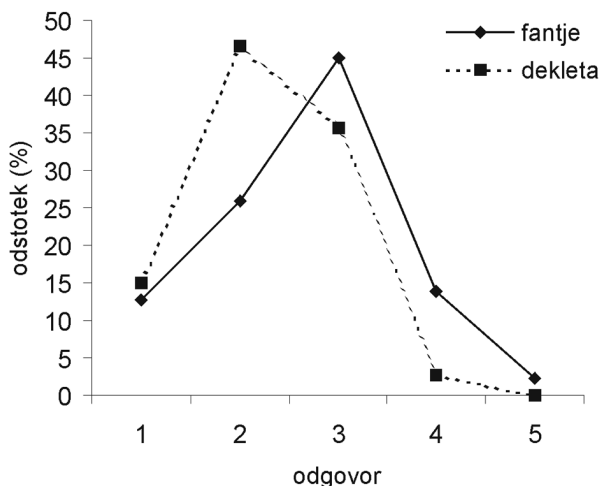
Glede na ugotovitve preteklih raziskav, smo predpostavili, da se bodo fantje bolj škodljivo vedli kot dekleta. To pa se ni potrdilo pri vseh merjenih zdravju škodljivih vedenjih. Fantje se statistično pomembno bolj škodljivo vedejo na področju pitja alkohola, kajenja marihuane, gledanja televizije in uporabe računalnika v prostem času (Tabela 4). Na področju kajenja cigaret in prenajedanja pa razlike med spoloma niso bile statistično pomembne.

Tabela 4

Statistična pomembnost razlik med spoloma v zdravju škodljivih vedenjih.

	alkohol	cigarete	marihuana	prenajedanje	televizija	računalnik
<i>M</i> fantje	2,67	1,98	1,38	3,35	3,18	3,54
<i>M</i> dekleta	2,26	2,22	1,21	3,23	2,94	2,59
<i>Z</i>	-4,62	-1,60	-2,17	-,92	-2,50	-7,22
<i>P</i>	,000	,110	,030	,360	,012	,000

V nadaljevanju so grafično prikazane porazdelitve odgovorov fantov in deklet na tistih vedenjih, kjer je bila razlika med spoloma statistično pomembna.

Opombe: 1 – nikoli, 2 – nekajkrat na leto, 3 – dva do štirikrat na mesec, 4 – dva do štirikrat na teden, 5 – (skoraj) vsak dan

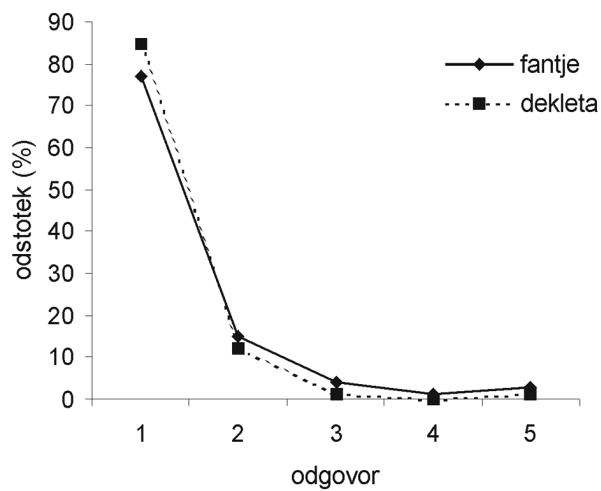
Slika 1. Porazdelitev odgovorov glede pogostosti pitja alkoholnih pijač pri fantih in dekletih.

Skoraj polovica fantov pije alkoholne pijače dva do štirikrat na mesec, medtem ko skoraj polovica deklet pije alkohol nekajkrat na leto (Slika 1). Fantje verjetno večkrat pijejo alkohol npr. čez vikend, ko gredo ven, dekleta pa večkrat potrebujejo razlog, posebno priložnost, da ga spijejo. Pri fantih se pojavlja več zelo škodljivega pitja alkohola, saj je odstotek takšnih, ki pijejo večkrat na teden oz. skoraj vsak dan, pri fantih več kot 15, pri dekletih pa manj kot 5. Tudi v dosedanjih raziskavah na nacionalnem vzorcu v Sloveniji se je pokazalo, da fantje pogosteje pijejo alkoholne pijače in so pogosteje opiti kot dekleta (Stergar in dr., 2006). V raziskavi dejavnikov tveganja pri slovenskih srednješolcih so avtorji (Tomori in dr., 1998) ugotovili, da so dekleta statistično pomembno pogosteje kot fantje odgovorila, da je izogibanje pitju alkohola zelo pomembno oziroma pomembno za ohranjanje zdravja. Dekleta se torej v povprečju bolj zavedajo škodljivosti alkohola in to mogoče vpliva na njihovo vedenje tako, da ga ne pijejo tako pogosto kot fantje. Možno je tudi, da na rezultat vpliva mnenje družbe, da je pitje alkohola za moškega bolj sprejemljivo kot za žensko.

Razlika med spoloma v pogostosti kajenja ni bila statistično pomembna (Tabela 4). Tudi drugi raziskovalci (npr. Tomori, 1990; Stergar in dr., 2001; Stergar in dr., 2006) so ugotovili, da je med mladimi kadilci približno enako število deklet in fantov. V raziskavi dejavnikov tveganja pri slovenskih srednješolcih (Tomori in dr., 1998) so ugotovili, da so dekleta pogosteje kot fantje odgovorila, da je izogibanje kajenju zelo pomembno za ohranjanje zdravja. V tej raziskavi je bila verjetnost povezave med kajenjem in spolom statistično pomembna, vendar ne zelo velika. Torej, čeprav se dekleta bolj zavedajo škodljivosti kajenja za zdravje, zaradi tega ne kadijo manj kot fantje. Mogoče je razlog v tem, da zdravstvene posledice pri kajenju niso takoj opazne, kot so pri zastrupitvi z alkoholom. Tudi tu pa lahko razmislimo o vplivu mnenja družbe, saj je kajenje moških in žensk enako (ne)sprejemljivo.

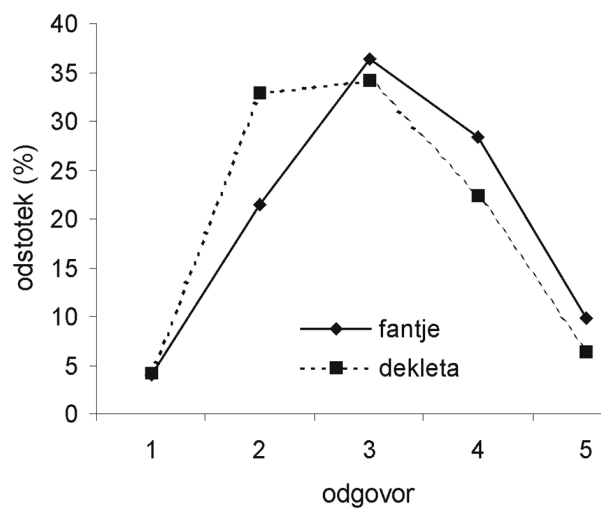
Fantje pomembno pogosteje kadijo marihuano kot dekleta (Tabela 4). Pri dekletih je približno 10% več abstinentov kot pri fantih, tisti fantje, ki kadijo marihuano, pa jo kadijo pogosteje kot dekleta (Slika 2). Tako kot pri pitju alkohola in kajenju cigaret, so tudi pri kajenju marihuane, ki spada med mehke droge, v raziskavi dejavnikov tveganja pri slovenskih srednješolcih (Tomori in dr., 1998) ugotovili, da so dekleta pomembno pogosteje kot fantje odgovorila, da je izogibanje uživanju drog zelo pomembno za ohranjanje zdravja. Tudi v tem primeru gre lahko za večjo osveščenost deklet, še bolj verjetno pa je, da si fantje več upajo, saj gre za prepovedano drogo in mogoče bolj kot dekleta uživajo v prepovedanem. To lahko povežemo tudi s slabše razvitim občutkom za dolžnost in odgovornost pri fantih, ki se je pokazala pri vprašalniku samopodobe.¹

¹ Korelacijske analize pričujoče raziskave so pokazale, da obstaja statistično pomembna povezanost med področjem socialnega sebstva (morala) in pogostostjo kajenja marihuane.

Opombe: 1 – nikoli, 2 – nekajkrat na leto, 3 – dva do štirikrat na mesec, 4 – dva do štirikrat na teden, 5 – (skoraj) vsak dan

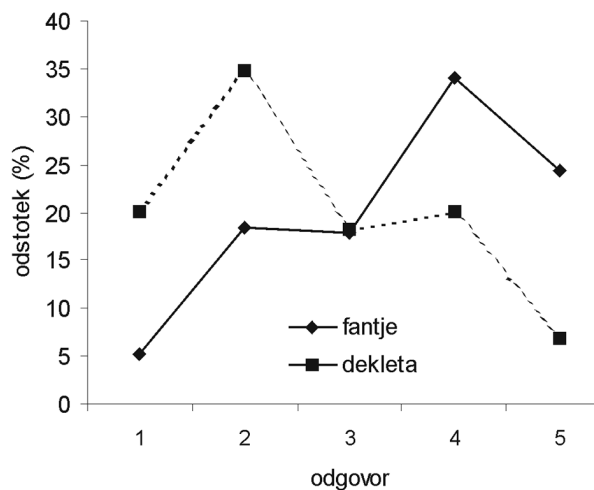
Slika 2. Porazdelitev odgovorov glede pogostosti kajenja marihuane pri fantih in dekletih.

Opombe: 1 – (skoraj) nikoli, 2 – nekajkrat na teden, 3 – do dve uri na dan, 4 – dve do štiri ure na dan, 5 – več kot štiri ure na dan

Slika 3. Porazdelitev odgovorov glede pogostosti gledanja televizije pri fantih in dekletih.

Fantje pogosteje gledajo televizijo kot dekleta (Tabela 4). Veliko več deklet kot fantov gleda televizijo nekajkrat na teden, torej ne vsak dan, pri fantih pa se pojavlja več škodljivega gledanja televizije, torej vsak dan več kot dve uri na dan (Slika 3). Tudi v raziskavi dejavnikov tveganja pri slovenskih srednješolcih (Tomori in dr., 1998) in v raziskavi z zdravjem povezanega vedenja (Stergar in dr., 2006) so ugotovili, da fantje statistično pomembno pogosteje kot dekleta gledajo televizijo dve uri ali več. Vzroke lahko iščemo v tem, da so dekleta bolj vestna (imajo višjo samopodobo na področju študijskih in poklicnih ciljev) in imajo boljši občutek za dolžnost in odgovornost (bolj pozitivna samopodoba na področju morale), zato se mogoče več kot fantje ukvarjajo s šolo in opravili v gospodinjstvu, kot pa z gledanjem televizije.²

Opombe: 1 – (skoraj) nikoli, 2 – nekajkrat na teden, 3 – do eno uro na dan, 4 – eno do tri ure na dan, 5 – več kot tri ure na dan

Slika 4. Porazdelitev odgovorov glede pogostosti uporabe računalnika v prostem času pri fantih in dekletih.

Pri uporabi računalnika v prostem času je prišlo med spoloma do največjih razlik, saj sta si distribuciji odgovorov fantov in deklet zrcalno nasprotni (Slika 4). V prostem času fantje najpogosteje uporabljajo računalnik eno do tri ure na dan, dekleta pa nekajkrat na teden. Odstotek zelo škodljivega vedenja je pri fantih blizu 60 odstotkov, pri dekletih pa je pol manjši (27%). V prostem času računalnika nikoli ne uporablja 5 odstotkov fantov in 20 odstotkov deklet. Statistično pomembno razliko med spoloma pri uporabi računalnika v prostem času so ugotovili tudi Stergar in dr. (2006); prav tako so ga pogosteje uporabljali fantje. Razlogi so lahko isti kot pri gledanju televizije, da se dekleta ukvarjajo s pomembnejšimi stvarmi²; vendar izkušnje kažejo tudi, da so fantje veliko bolj zainteresirani za računalnik kot dekleta. Mogoče je vzrok v tem, da so fantje bolj tehnični tipi in se zato bolj obvladajo računalnik ali pa raje igrajo igrice kot dekleta,

² Korelacijske analize pričujoče raziskave so pokazale, da obstaja statistično pomembna povezanost med omenjenimi področji samopodobe (morala ter študijski in poklicni cilji) in pogostostjo gledanja televizije ter pogostostjo uporabe računalnika v prostem času.

kar so ugotovili že Roberts in dr. (1999; po Wartella, O'Keffe in Scantlin, 2000). Tudi Colwell in dr. (1995) so ugotovili, da fantje posvečajo več časa igranju računalniških igrar kot dekleta.

Literatura

- Colwell, J., Grady, C. in Rhaiti, S. (1995). Computer games, self-esteem and gratification of needs in adolescents. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 5(3), 195–206.
- Cusatis, D. C. in Shannon, B. M. (1996). Influences on adolescent eating behavior [elektronska verzija]. *Journal of Adolescent Health*, 18, 27–34.
- De Montigny, M. C. (1995). The gender issue in the relationship between the self-esteem and television viewing habits of young adolescents. (elektronska verzija). *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities & Social Sciences*, 56(6-A) US: Univ Microfilms International.
- Glindemann, K. E; Geller, E., Fortney, J. N. (1999). Self-esteem and alcohol consumption: A study of college drinking behavior in a naturalistic setting. (elektronska verzija). *Journal of Alcohol & Drug Education*, 45(1), 60–71.
- Kobal, D. (2000). *Temeljni vidiki samopodobe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Kobal, D., Kolenc, J., Lebarič, N. in Žalec, B. (2004). *Samopodoba med motivacijo in tekmovalnostjo: interdisciplinarni pristop*. Ljubljana: Študentska založba.
- Kobal Grum, D. (1997). *Samopodoba mladostnikov in njihov odnos do nekaterih vidikov šolskega izobraževanja* (doktorsko delo). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Kobal Palčič, D. (1995). *Samopodoba in učna uspešnost: primerjalna študija med vzorcema slovenskih in francoskih mladostnikov* (magistrska naloga). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Lamovec, T. (1994). *Psihodiagnostika osebnosti 2*. Ljubljana: Filozofska Fakulteta, Oddelek za psihologijo: Znanstveni inštitut filozofske fakultete.
- Marjanovič Umek, L. (2004). Razvoj razlik med spoloma. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (str. 495–509). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Mullan, E. in NicGabhainn, S. (2002). *Self-esteem and health-risk behaviours: Is there a link?* *Irish Journal of Psychology*, 23(1-2), 27–36.
- Musek, J. (1992). Struktura jaza in samopodobe. *Anthropos*, 24 (3–4), 59–79.
- Nastran Ule, M. (1994). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Offer, D., Ostrov, E. in Howard, K. I. (1981). *The adolescent: A psychological self-portrait*. New York: Basic Books.
- Offer, D., Ostrov, E., Howard, K. I. in Atkinson, R. (1988). *The teenage world: Adolescents' self-image in ten countries*. New York: Plenum Publishing corporation.
- Pačnik, T. (1992). *Podoba o sebi ter problem agresivnosti pri normalnih, depresivnih in parasuicidalnih adolescentih* (doktorska disertacija). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Stergar, E., Hafner, A., Stanojevič Jerkovič, O. in Valič, S. (2001). *Evropska raziskava o alkoholu in preostalih drogah med šolsko mladino: Poročilo ESPAD 1999 za Republiko Slovenijo*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja RS.
- Stergar, E., Scagnetti, N. in Pucelj, V. (2006). *Z zdravjem povezano vedenje* [elektronski vir]. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
- Tomori, M. (1990). *Psihologija telesa*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Tomori, M., Stergar, E., Pinter, B., Rus Makovec, M. in Stikovič, S. (1998). *Dejavniki tveganja pri slovenskih srednješolcih*. Ljubljana: Psihiatrična klinika Ljubljana.
- Wartella, E., O'Keffe, B. in Scantlin, R. (2000). *Children and Interactive Media*. Posneto s svetovnega spleta: 10. 5. 2005
- http://price.ou.edu/pcblabs/pcblabs_body/Classfiles/Class%20Files/MKT%205973/Electronic%20Marketing/July%2017,%202001/Digital_Kids_Study.pdf